

HA IGAZSÁG VAN, MINDEN VAN?

– *gondolatok a büntetőjog és a büntető eljárási jog alapelveiről*

TÓTH ÁRON LÁSZLÓ
doktorandusz (PPKE JÁK)

A cím provokatív – természetesen elsősorban a figyelem felkeltését szolgálja. Jelen előadásban arra keresem a választ, hogy mennyiben fenntartandók a büntetőjog – ideértve az anyagi- és eljárási jogot egyaránt – bizonyos alapelvei, ha azok határhelyzetekben nem képesek megfelelő megoldást szolgáltatni. Persze felmerülhet az első kérdés – mi a jogilag ‘megfelelő’ megoldás? Talán ma már egyértelműen kijelenthetjük, hogy valamivel több annál, mint ami a jogszabály pusztá betűjéből következne. Mert ha ezt a szigorú, vagy ha úgy tetszik, önmagát a csontokig emésztő szó szerinthez ragaszkodó ‘jog’ fogalmat alkalmazzuk, akkor a jogban pusztán a jogszabályok formális értelmezése és alkalmazása révén alkotott megoldás létezhet. Minden, ami ezen túlmutatna, nem viselhetné magán a jogiség pecsétjét. Azonban ma már talán nem eretnokség kijelenteni, hogy a jog (különösen a büntetőjog) célja nem önmagában van, hanem a közösség, a társadalom szolgálatában.

A téma azért veszélyes, mert könnyen ingoványos talajra tévedhet, aki ilyesmiről gondolkodik. Sokszor hallunk a laikusoktól olyasmiket, hogy jogszolgáltatás van, nem igazságszolgáltatás, és ehhez hasonló dolgokat. De jelen tárgykörben nincs abszolútizálható igazság – mindenkinek megvan a maga igazsága, vagy legalábbis igazság-árnyalata. Néha azonban nemcsak a laikusok érzik úgy, hanem a szakemberek is, hogy a jogszabályok (és persze a hozzájuk elválaszthatatlanul kapcsolódó jogi kultúra) alkalmazása egy konkrét esetben vagy esetsoportban ‘nem megfelelő’, vagy ha úgy tetszik, ‘nem igazságos’ megoldásra vezet. Persze ilyenkor könnyű azzal védekezni, hogy a jogász (különösen a jogalkalmazó) nem tehet semmit, meg van kötve a keze, majd a jogalkotó módosít a jogszabályon, ha másképp akar valamit, vagy ennél is tovább mennek, és azt mondják, hogy az adott probléma jogilag megoldhatatlan, illetve csak rosszul megoldható. Nos, természetesen nem állítom én sem, hogy minden kérdésre létezne adekvát jogi válasz. De azt állítom, hogy egy deklaráltan jogállamban a jogrendszernek – ide értve nemcsak a jogszabályokat, de a joggyakorlatot és a jogi kultúrát is – olyannak kell lennie, hogy megtalálható legyen benne a jogilag lehetséges és társadalmilag kielégítő eredményt hozó válasz.

Varga Csaba írta egy helyütt,¹ milyen megdöbbenést keltett benne annak tudatosulása, hogy a törvénykönyvek teljes különös része félretehető néhány klauzulaszerű elvi tétel miatt. Nos, talán maga az idézett szerző sem vitatná, hogy ez az az ár, amit a jog alkalmazhatóságáért fizetnünk kell. Ma már nem lehet jogszabály-eszménykép az Allgemeines Landrecht mindent a részletekig szabályozni akaró komplexuma már csak azért sem, mert mint tudjuk, a kísérlet megbukott. Mivel pedig nem lehet minden életviszonyt minuciózusan szabályozni, ezért nem marad más választásunk, mint olyan általános jellegű formulákat (alapelveket, generálklauzulákat) építeni a joganyagba, melyek a már a jogalkotás időpontjában is létező űrt éppúgy be tudják tölteni, mint a később kialakuló hézagokat. Az alapelvek és generálklauzulák szerepe a jogrendszer egy adott területén, egyrészt hogy segítséget nyújtsanak az egyes konkrét szabályok értelmezéséhez, másrészt pedig a nehezen eldönthető határhelyzetekben orientálják a jogalkalmazót, sőt, kodifikált alapelvek esetén akár döntést is alapozhat rájuk.

A büntetőjogban azonban bizonyos szempontból problematikusabb a helyzet. Ugyanis itt épp a legfontosabb alapelvek szerepe egyoldalú lesz – méghozzá éppen az egyik (talán a legfontosabb) alapelv miatt. A ‘nullum crimen sine lege’ – amely talán a büntetőjog ‘anya-alapelveként’ nevezhető – elve miatt kizárólag a törvény konkrét rendelkezésén alapulhat valamely személy büntetőjogi felelősségének a megállapítása. Ebből az elvből egyenesen következik tehát a (terhelt hátrányára történő) analógia alkalmazásának tilalma.² A büntetőjogban tehát az alapelvekre döntést alapozni csak a terhelt javára lehet, büntetőjogi felelősség megállapítása csupán az alapelvekre alapozva kizárt.

Ezeknek a meglehetősen régi és alapvetően igen hasznosnak tetsző alapelveknek a célja a jogbiztonság biztosítása volt egy olyan korban, amikor a jogi partikularizmus és jogbizonytalanság elleni harcban fontos fegyverek voltak ezek az akkortájt feltörekvő polgári réteg kezében. A feltörekvő polgárság a bírói önkény korlátozását a jogalkotás útján kívánta elérni (lásd a klasszikus tételt, mely szerint a bíró a ‘törvény szája’ – ez mára meghaladottá vált). E jogelvek célja, hogy viszonylagos ‘fegyveregyenlőséget’ biztosítsanak a megfelelő apparátussal rendelkező állam és az egyszerű polgár viszonylatában. Ezek a nemes elvek azonban bizonyos szituációkban a visszájukra fordulhatnak, és a hozzájuk való merev ragaszkodás alapvető céljukkal ellentétes eredményre vezet.

Nézzünk erre egy közelmúltbeli példát. Néhány évvel ezelőtt találkozhattunk egy nem megfelelően átgondolt törvénymódosítással a pénzhamisítás törvényi tényállása kapcsán. A Btk. 304. §-át módosító 2001. évi CXXI. törvény hatálybalépése után a hivatkozott § (3) bekezdése úgy szólt, hogy „[...] a büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a pénzhamisítást váltópénzre, vagy kisebb értékű pénzre követik el”.

¹ VARGA CSABA: Jogtechnika és jogdogmatika. In BÁNDI GYULA (szerk.): *Ünnepi kötet Boytha Györgyné tiszteletére*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2002. 152.

² Csupán érdekességként jegyezném meg, hogy ezek az alapelvek nem a Btk-ban vannak lefektetve, ott mindössze a súlyosabb büntető rendelkezés visszaható hatályának tilalma szerepel (Btk. 2. §). Maga a ‘nullum crimen sine lege’ elve az Alkotmány 57. § (4) bekezdésében szerepel.

Ekkor a kisebb érték a 10.000 forintot meghaladó, de a 200.000 forintot el nem érő értéket jelentette a Btk. értelmező rendelkezései alapján. Mivel a pénzhamisításnak nem volt szabálysértési alakzata, így a jogalkotó egy szándékolt szigorítás kapcsán valójában dekriminalizálta a cselekmények egy részét – kivéve, ha váltópénzre követték el, mert az önállóan volt szankcionálva, értékhatártól függetlenül. A jogalkotó csak jóval később orvosolta a hibát: a 2003. évi CXXX. törvény a 304. § (3) bekezdésének utolsó fordulatát „kisebb vagy azt el nem érő értékű pénzre” módosította. Egyébként mindegyre csak azután került sor, hogy a Legfelsőbb Bíróság az 1/2003. Büntető Jogegységi Határozatában kimondta, hogy a 10 000 forintot meg nem haladó értékű pénzre elkövetett pénzhamisítás (a váltópénzhamisítást leszámítva) valóban nem bűncselekmény.

Még furcsább helyzet állt elő – a ma már nem létező – természet elleni erőszakos fajtalanítás tényállásának az 1997. évi LXXIII. törvénnyel való – szintén szigorítást célzó – módosítása kapcsán. A 200. § (3) bekezdésében meghatározott minősített eset szövegében a jogalkotó a bűncselekmény megnevezése helyett egy másik bűncselekmény megnevezését írta le: „200. § (3) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a tizenkettedik életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak a (2) bekezdés b) vagy c) pontja szerint is minősül.” A hibát végül is az 1998. évi LXXXVII. törvény korrigálta.

Az utóbbi alapján nem tudok róla, hogy felmentő ítélet született volna, de az előbbi alapján sor került ilyenekre.

A kérdés, hogy ilyen egyértelmű jogalkotói hibák esetén is szó szerint kell-e venni a ‘nullum crimen sine lege’ elvét még akkor is, ha ez materiális értelemben vett contra legem értelmezéssel jár, vagy ilyen esetekben lehetőség nyílik a teleologikus értelmezésre, illetve analógia alkalmazására?

Nos, a magyar jogi hagyományokat figyelembe véve mind az elmélet, mind a gyakorlat szó szerint vette a ‘nullum crimen sine lege’ alapelvét. Az első, tudományos nyilvánosságot kapott problematikus szituáció a Csemegi Kódex hatálybalépése után nem sokkal fel is merült: ez volt az úgynevezett ‘nagykőrösi eset’.³ A történeti tényállás röviden a következő: a 18 éves sértett (nő) kikoszarta szeretőjét, aki emiatt bosszúból a sértettet bezárta egy szobába, majd miután közöszült vele, több társát odahívta, akik azután szintén erőszakkal közöszültek vele. A sértett az eseményeket követően rövid időn belül öngyilkosságot követett el. Az ügyben a Curia a magánindítvány hiánya miatt felmentő ítéletet hozott, ugyanis a Csemegi Kódex nem tette lehetővé a sértett hozzátartozója számára magánindítvány megtételét arra az esetre, ha a sértett a cselekményt követően, ám nem abból következően elhalálozott. Az esetet széles körű tudományos vita követte,⁴ azonban nem merült fel a hasonló esetekre az analógia alkalmazásának engedélyezése.

A ‘nullum crimen sine lege’ elve azt jelenti, hogy csak abban az esetben kerülhet sor egy személy büntetőjogi felelősségrevonására, ha a történeti tényállás minden releváns ponton megfeleltethető egy törvényi tényállásnak. Az analógia ezzel szemben

³ ANGYAL PÁL: *A szemérem elleni büntettek és vétségek*. Budapest: Attila Nyomda, 1937. 59.

⁴ HALÁSZ ZOLTÁN: *A szemérem elleni bűncselekmények*. Budapest: Athenaeum, 1909. 330. skk.

azt jelentené, hogy a *leginkább* releváns pontok alapján az adott történeti tényállás alárendelhető egy törvényi tényállásnak.⁵ Véleményem szerint a büntetőjogban sem elvetendő az analógia alkalmazása, ugyanis léteznek olyan egyértelmű esetek, ahol ezek a releváns pontok a jogalkalmazó által nagy biztonsággal meghatározhatók. Persze ez óhatatlanul is a ‘nullum crimen sine lege’ elvének formális áttörését is jelentené. Azért mondom, hogy formális áttörését, mert ez informálisan már megtörtént. A joggyakorlat – annak ellenére, hogy ezt nem nyíltan teszi – több helyen is áttöri az alapelveket, még a ‘nullum crimen sine lege’ elvét is. Erre példa a jogos védelem jelenlegi, a törvényből egyértelműen nem következő – megszorító – értelmezése,⁶ a büntetőjogi közösülés-fogalomnak a köznapi közösülés-fogalomtól eltérő – a befejezettséget előbbre hozó és ezért az elkövetőre nézve hátrányosabb – tartalommal történő meghatározása.⁷ Más alapelvnek a gyakorlat általi áttörésére lehet példa a Btk. Különös Részének valamely ún. keretdiszpozícióját kitöltő normák időbeli hatályával kapcsolatos joggyakorlat, mely itt nem feltétlenül alkalmazza az enyhébb büntetőrendelkezés visszaható hatályát.⁸

Azonban léteznek olyan egyértelmű esetek, mint a fentebb leírtak, amelyek rávilágítanak arra, hogy a ‘nullum crimen sine lege’ elvének ‘aprópénzre váltott’ alkalmazása már nem az eredeti nemes elveket szolgálja, hanem csupán menekülési útvonalat biztosít a bűnelkövetőknek egy esetlegesen fennálló kodifikációs hiba folytán. Persze nagy kérdés az, hogy rá lehet-e bízni egy ilyen kérdést a bírói karra? Nem vezet ez a ‘csúszós lejtő’ elmélete alapján oda, hogy a jogalkalmazás anarchiába fullad, mert minden bíró elkezdí kénye-kedve szerint büntetni a neki nem tetsző cselekményeket? Sokak számára érv lehet ugyanis a jogbiztonság legfőbb értéként való kezelése. Nos, már Gustav Radbruch is leírta,⁹ hogy a jogbiztonság csak az egyik, és nem a legfőbb olyan érték, melynek a jogszabályoknak meg kell felelniük. Radbruch ugyanis első helyre az igazságosságot teszi és kijelenti, hogy „[...] ahol a jogbiztonság és az igazságosság [...] összeütközésbe kerül, ott valójában az igazságosság önmagában való konfliktusa, a látszat szerinti és a valóságos igazságosság közötti elmentét bukkan fel.” Azt pedig aligha állíthatjuk, hogy ha mondjuk a természet elleni erőszakos fajtalanság egykori, ‘elrontott’ minősített esete miatt a bíróságon felmentő ítélet született volna, az megfelelt volna az igazságosság követelményének, és úgy

⁵ Kodifikáltan tartalmazta az analógia alkalmazásának lehetőségét az ún. ‘szttálini Btk’. Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyvének 16. §-a így szólt: „Ha valamely társadalomveszélyes cselekményre e törvénykönyv kifejezett rendelkezést nem tartalmaz, úgy e cselekményért való felelősség alapját és „értékét e törvénykönyv azon szakaszának megfelelő alkalmazásával kell megállapítani, amely az ehhez leginkább hasonló bűncselekményről rendelkezik.”

⁶ A kérdéstről bővebben: UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem határai vagyon elleni támadások esetén. In NOCHTA TIBOR–BÖLCSKEI JÁNOS (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Budapest: Szent István Társulat, 2004. 499–500.

⁷ A kérdéstről bővebben: TÓTH ÁRON LÁSZLÓ: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények hatályos szabályozásával kapcsolatos néhány problémáról. *Iustum, Aequum, Salutare* 2007/4. 238.

⁸ BÉKÉS IMRE (szerk.): *Büntetőjog – Általános Rész* Budapest: HVG-Orac, 2003. 74., valamint 1/1999. Büntető Jogegységi Határozat.

⁹ GUSTAV RADBRUCH: Törvényes jogtalanság és törvény feletti jog. In VARGA CSABA (szerk.): *Jog és filozófia*. Budapest: Szent István Társulat, 2003. 234.

általában is, megfelelt volna annak, amit mi jogállami megoldásnak gondolunk. Mert a jogállami megoldások nem arról szólnak, hogy a jogállaminak tartott formális elveket akkor is ‘spanyolcsizmaként’ ráerőltetjük az élet végtelen változatosságú tényekre, amikor a megoldás – nem az elvek miatt, hanem az elvek és a tények adott esetben szerencsétlen kölcsönhatása miatt – érezhetően ellentétes lesz a jogállamiság materiális értékeivel.

Ráadásul egy józan bírói gyakorlat nem vezetne a ‘csúszós lejtő’ elmélet alapján prognosztizálható káoszhoz, hiszen emlékezzünk az 1907-es svájci ZGB 1. cikkének (2) bekezdésére, mely lehetővé tette a bíró számára, hogy konkrét jogszabályi háttér hiányában úgy döntse el az esetet, mintha ő lenne a jogalkotó. Bár akkor szintén káoszt prognosztizáltak, a gyakorlatban mégis rendkívül ritkán kerül alkalmazásra. Persze mondhatjuk, hogy Magyarország nem Svájc, és a Btk. nem ZGB, de én mégis úgy gondolom, hogy merjünk bízni bíránkban.

Az előadás második felében egy másik problémát vetnék fel, a büntető eljárási jog alapelveihez kapcsolódóan: vajon az önvádra kötelezés tilalma, az ártatlanság véelme és a büntető eljárási jog többi, a terheltet védelmező alapelve minden körülmények között alkalmazandó-e, még akkor is, ha a mérleg másik serpenyőjében az emberi élet, mint a legfontosabb jogilag védendő érték szerepel?

Itt is egy – ezúttal németországi – jogeset¹⁰ mutat rá a jelenleg irányadó büntetőjog-dogmatikai értelmezés hiányosságaira. 2002. októberében egy Magnus Gäfgen nevű joghallgató elrabolta a 11 éves Jakob von Metzlert és szabadon bocsátását váltásdíj kifizetésétől tette függővé. A szülők a rendőrség értesítése után – azok tanácsára – kifizették a váltásdíjat, majd az azt felvevő Gäfgent a rendőrség azonnal követni kezdte, hogy a gyermek és az esetleges bűntársak nyomára vezesse őket. Ez azonban nem vezetett eredményre, ezért rövid időn belül őrizetbe vették Gäfgent, aki nem adott választ a rendőröknek a kisfiú hollétét firtató kérdéseire (önvádra kötelezés tilalma). Ez viszont azt jelentette, hogy a rendőrség továbbra sem rendelkezett információkkal az elrabolt gyermek hollétéről – mivel azonban az már egyértelmű volt, hogy Gäfgen nem rendelkezett társakkal, fennállt annak a veszélye, hogy a minden bizonnyal valahova bezárt gyermek éhen- vagy szomjan hal, mire rátalálnak. Ebben a helyzetben a helyi rendőrfőnök, Wolfgang Daschner arra adott utasítást, hogy fenyegezzék meg Gäfgent: meg fogják kínozni, ha nem tesz vallomást. Ezek után az elkövető vallomást tett, melyben feltárta, hogy az elrabolt gyermeket már a követelés megtétele előtt megölte, és elárulta a holttest feltalálási helyét.

Ha az eset Magyarországon történt volna, az első dolog, amit vizsgálandónak tartanék, hogy fennállnak-e a végszükség megállapításának feltételei. A Btk. 30. § (1) bekezdése szerint nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelmében

¹⁰ Az esetről részletesen: FLORIAN JESSBERGER: *Good torture – bad torture – What international criminal lawyers may learn from the recent trial of police officers in germany*. Journal of international criminal justice, Oxford University Press, 2005. <http://jicj.oxfordjournals.org/cgi/content/full/3/5/1059>, valamint http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfgang_Daschner

így jár el, feltéve, hogy a veszély előidézése nem róható a terhére, és a cselekménye kisebb sérelmet okoz, mint amelynek elhárítására törekedett. Véleményem szerint jelen esetben a feltételek adottak lennének, a rendőrfőnök – helyes jogértelmezés esetén – Magyarországon nem lenne büntethető.¹¹ Egyébként Németországban megbüntették, de csak jelképes büntetést (pénzbüntetést) szabtak ki vele szemben.

A fentiekben természetesen nem a kínvallatás újbóli bevezetése mellett kívántam érvelni, csupán arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy az emberi élet egyértelműen a legfontosabb védendő érték egy jogállamban. Tehát még a büntető eljárásjog jogállami garanciáit is fel kell adni, ha ilyen egyértelmű szituáció áll fenn: gyakorlatilag választás a jogszerű eljárás és az emberi élet között. A német megoldás, mely jogellenesnek minősítette a cselekményt, ám csak jelképes büntetés szabott ki, épp annak a kvázi elismerése, hogy a jog határhelyzetekben nem képes döntést hozni, vagy legalábbis csak „rossz” döntést tudna hozni, ezt pedig nem akarja felvállalni.

Persze ezek után jöhetne a klasszikus vád, hogy ‘jogállam ellenében nem lehet jogállamot építeni’, és a büntető eljárásjognak a terhelt számára védelmet biztosító alapelvei (valamint a fentiekre visszautalva, a ‘nullum crimen sine lege’ elve), oly fontos részei a jogállamnak, hogy amennyiben ezeket, akárcsak esetileg is, félretesszük, azzal magát a jogállamiságot szüntetjük meg. Azonban a helyzet ismét csak nem fekete-fehér. Egyrészt ezek az elvek még az ún. jogállamokban sem érvényesülnek egyformán. Például a common law jogrendszerben nincs minden bűncselekményre törvény alkotva,¹² és ott az eljárás terheltjét is igazmondási kötelezettség terheli, ha nem él a vallomás megtagadásának jogával. Másrészt viszont a jogállam ilyen értelemben sem lehet formális, hiszen nem attól lesz valami jogállam, hogy az életviszonyokat jogszabályok szabályozzák – még ha pusztán formális szempontból ez is elegendő lenne. Matriális szempontból a jogállamnak kétségkívül értéktartalma van, méghozzá versengő értékek által alkotott értéktartalma. A jogállamiságnak éppúgy része, hogy az állam törekszik a bűncselekmények elkövetőit kézre keríteni és megbüntetni, mint az, hogy ennek során velük szemben nem alkalmaz kínzást, vagy más kegyetlen vagy megalázó bánásmódot. Része azonban a jogállamiságnak az is, hogy az állam minden lehetséges eszközzel törekszik az emberi élet védelmére. Ha csupán ezt a három elemet nézzük, már akkor is egyértelmű, hogy konfliktusok igen könnyen létrejöhetnek köztük, és mindig az adott helyzetben kell állást foglalni, hogy melyiket is tekintjük erősebbnek.

Ha a német esetről maradunk, azt talán kijelenthetjük, hogy az élet védelme érdekében a gyanúsítottal szemben alkalmazott kényszer, vagy fenyegetés belefér a jogállamiság kereteibe, legalábbis az én olvasatomban mindenképpen. De vajon az is belefér-e, hogy a kényszerrel kicsikart vallomást a későbbi büntetőeljárás során felhasználják? Nos, két eset lehetséges: az egyik, hogy a közvetlen életveszély elhárítása érdekében alkalmazott kényszer vagy fenyegetés nem bűncselekmény, ezért az

¹¹ Jelen esetben (az emberrablás tényállásának sajátosságai folytán) még az ún. ‘vélt jogos védelmi helyzet’ is felmerülhetne, mint büntethetőséget kizáró ok, ugyanis Daschner joggal hihette, hogy az emberrablás során keletkezett jogellenes helyzet még fennáll, vagyis a bűncselekmény még nem bevégezett. Ebben az esetben a tévedés (Btk. 27. §) szabályaira tekintettel nem lenne büntethető.

¹² BÉKÉS i. m. 54.

így megszerzett bizonyíték nem számít jogellenesen megszerzett bizonyítéknak és így felhasználható. A másik értelmezés az lenne, hogy mivel itt már nem áll fenn az élet védelmének kötelezettsége az állam részéről, amiért mindent meg kell tennie, ezért ebben az esetben a terhelt eljárásjogi érdekei itt már felülírják a bűnüldözési érdeket, tehát az így megszerzett vallomás nem használható fel.

A magyar jog kettébontja a jogellenesség miatt nem értékelhető bizonyítékok körét bűncselekmény útján és „más tiltott módon, vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával megszerzett” bizonyítékokra.¹³ Ha elfogadjuk a vallomás kikényszerítésénél a végszükség felhívhatóságát, mint büntethetőséget kizáró okot, akkor nem beszélhetünk bűncselekmény útján megszerzett bizonyítékról sem, ugyanis ebben az esetben nem jön létre bűncselekmény. Ugyanakkor ott van a „más tiltott mód” megfogalmazás, amely nemcsak bűncselekmény elkövetésére utalhat. Érezzük, hogy ha minden további nélkül értékelhetőnek tartanánk az így kikényszerített vallomást, akkor ezúttal is kibillenne egyensúlyából az a bizonyos mérleg, ugyanis a vallomástételre kikényszerítés célja fentebb az élet megmentése kellett, hogy legyen, ugyanis ennek hiányában a cselekmény kényszervallatásnak (Btk. 227. §) minősülne. Akkor viszont tovább kell gondolkodnunk: csak magát a vallomást nem szabad figyelembe venni? Vagy pedig azokat a további bizonyítékokat sem, amelyek a vallomás következtében lettek a nyomozó hatóság számára elérhetőek (pl. ha az elkövető elmondja, hol rejtette el a sértett holttestét, akkor a helyszínen talált ujjlenyomatokhoz is tulajdonképpen az elkövető vallomása révén jutott hozzá a hatóság). Nos, jelen esetben a praktikus megoldást érdemes szem előtt tartani¹⁴ – még ha magát a vallomást nem is értékeljük bizonyítékként, ezzel a bizonyítékok láncolata nem lesz egyúttal semmis, vagyis a vallomás jogi szempontból esetlegesen értékelhetetlen mivolta nem teszi értékelhetetlenné a további bizonyítékokat. Ez viszont óhatatlanul azt jelenti, hogy közvetve vagy közvetlenül, de mégis ‘önvádra’ köteleztük az eljárás terheltjét. Azonban véleményem szerint a jogállamnak nem lehet egy olyan kicsavart értelmezése, amely a fegyveregyenlőséget úgy próbálja megvalósítani, hogy csak a terheltek ‘fegyverzetét’ növeli, a hatóságoknak viszont nem ad cserébe semmit. Ugyanis, ha nem ezt az érvelés fogadjuk el, akkor az azzal járna, hogy a kényszer hatása alatt megtett feltáró vallomás gyakorlatilag mentesítné az elkövetőt a büntetőjogi felelősség alól. Ez pedig semmilyen értelemben nem lenne jogállami megoldás.

Számot kell vetnünk még azzal a teoretikus lehetőséggel is, hogy mi a teendő abban az esetben, ha az egyetlen terhelt bizonyíték a terhelttel szemben az ő kikényszerített vallomása (mert pl. minden nyomot sikerült a helyszínről eltüntetnie, tanúk nem voltak stb.)? Nos, ebben az esetben pusztán erre a bizonyítékra nem alapozható a bűnösséget kimondó ítélet. Ugyanis ilyenkor mindössze arra van a hatóságok kezében bizonyíték, hogy a vallomást tevő személy (akár részletekbe menő) információkkal rendelkezik az adott bűncselekmény elkövetéséről, amelyet esetleg a kikényszerítés

¹³ Be. 78. § (4) Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.

¹⁴ Lásd a képzeletbeli Handy bírő érvelését Lon L. Fuller kitalált jogesete kapcsán. LON L. FULLER: A barlangász eset. In VARGA (szerk.) i. m. 258. skk.

miatt félelmében magára vállalt. Ez azonban nem jelenti, hogy azt feltétlenül ő követte el – előfordulhat, hogy pl. valamelyik hozzátartozója mesélte el neki, hogy ő követte el a bűncselekményt. Ha az eljárás további szakaszában a korábban vallomásra kényszerített terhelt megtagadja a vallomástételt, vagy egyébként tagadja a bűncselekmény elkövetését, akkor a korábbi vallomására tekintettel elítélni nem lehet. Ez ugyanis már az az eset, ahol a terhelt jogainak érvényesülése inkább szolgálja a jogállamiságot, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítése, még egy akár különösen nagy tárgyi súlyú bűncselekmény esetén is.

Röviden még számot vetnék azzal a szintén teoretikus kérdéssel, hogy mi a helyzet akkor, ha nem emberi élet, hanem más, rendkívül nyomós érdek van veszélyeztetve. Kicsit kicsavarva Szabó András iskolapéldáját, ha egy terrorista bombát helyezne el a Lánchídon, melyet egy kóddal deaktiválni lehetne, vajon alkalmazhat-e vele szemben büntetlenül a hatóság kényszerítést vagy fenyegetést ahhoz, hogy ezt tőle megtudják akkor, ha például emberéletemet a támadás nem veszélyeztetne? Meg lehetne-e húzni egy egzakt határt, hogy bizonyos összehatár vagy közérdeksérelmi fok felett már éppúgy legitim a vallomásra kényszerítés, mint ha emberéletemet lenne veszélyben?

A válasz véleményem szerint ismét adott a 'józan ész', és a Btk. (a mindenkori tényállástól függően) 29. §-a vagy 30. §-a alapján, ugyanis ezek a büntethetőséget kizáró okok javak vagy a közérdek védelme érdekében elkövetett cselekmények esetén is felhívhatóak. Egzakt határok meghúzása a jogban sohasem szerencsés, mert mindig lesz egy pro vagy kontra határeset,¹⁵ ahol a határ 'igazságtalan' megoldást fog eredményezni. Egy ilyen szituációban a hatóságoknak kell a saját belátásuk szerint legjobb megoldást választaniuk, cselekményük jogszerűségéről pedig adott esetben a bíróság fog utólagosan ítéletet mondani. Még hozzá, a példánál maradva, helyes jogértelmezés esetén a bíróság felmentő ítéletet hozna a terroristát a kód kiadására kényszerítő rendőrök vonatkozásában, elfogadva a jogos védelem, vagy a végszükség, mint büntethetőséget kizáró ok fennállását. Egy ilyen ügyben természetesen igen sok mindent kellene a nyomozóhatóságoknak, és később a bíróságoknak is mérlegelnie, hogy ilyesmire valóban csak végső esetben kerüljön sor – akkor, ha más, jogszerű módszerrel nem lehetne a szükséges időn belül eredményt elérni.

Nem lehet megoldás, hogy az alapelveket lényegében áttörő gyakorlatot görcsös igyekezettel az alapelveknek megfelelőként igyekszünk feltüntetni, és az sem, ha cinkosan összekacsintunk, hogy 'én is ezt tettem volna, de meg kell, hogy büntesselek egy kicsit'. Tanulságként ezért csupán annyit kívánnék levonni, hogy a társadalmilag kívánatos megoldásnak jogilag lehetségesnek kell lennie,¹⁶ ezt pedig úgy nem lehet elérni, hogy állandó jogszabálymódosításokkal kullogunk az élet után. Bizonyos alapelvek újragondolására lehet szükség.

¹⁵ A Fővárosi Bíróság 6.Fk.385/2001. számú ügyében a minősített emberölés két elkövetője közül az egyik néhány hónappal idősebb volt 14 évesnél, így büntethető volt és jogerősen 9 év szabadságvesztésre ítélték, míg társa két hónap múlva lett volna 14 éves, így ő büntetlen maradt. Lásd bővebben: BOGÁR PÉTER–MARGITÁN ÉVA–VASKUTI ANDRÁS: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*. Budapest: KJK-Kerszöv, 2005. 92. skk.

¹⁶ VARGA i. m. 147.